

"קדימה לקרב

ולניצחון!"¹

מי צריך דפים קרביים?

נראה שגם בעידן האינטרנט והסמארטפון יש מקום לדפים הקרביים שכותבים מפקדים לפקודיהם בעיתות לחימה. אלה משמשים לא רק להעברת מידע חיוני, אלא גם לחיזוק רוח הלחימה ולצמצום פערי התודעה בין הדרגים השונים

כאשר מקישים בגוגל את צמד המילים "דף קרבי", מיד מסתער עליך מנוע החיפוש עם שתי הצעות שיעזרו לך למצוא את שחיפשת: האחת היא "דף קרבי אבא קובנר" והאחרת היא "דף קרבי מח"ט גבעתי" או "דף קרבי עופר וינטר".

יותר מ-60 שנים מפרידות ביניהם. כל כך הרבה השתנה בשנים שחלפו מאז הדף של "חרפת ניצנים" ועד ימינו, ומעבר לכל הדיון על הדף הזה או שהוא נדמה כי דווקא הדיון הער סביב הדף הקרבי של מח"ט גבעתי, גרסת קיץ 2014, מראה שלמילה הכתובה יש עדיין ערך ומקום הן בשדה הקרב המודרני, הן בהיערכות אליו והן בסביבה החברתית-לאומית שמתוכה יוצאים לשדה הקרב הזה.

במאמר הזה נבחנים התפקידים שממלאים ומילאו דפים קרביים בצה"ל ואת האופן שבו התפתחו התפקידים האלה במהלך השנים. מהו תפקידו של הדף הקרבי? למי הוא מיועד? האם יש לו תכלית ייחודית כלשהי? באופן ממוקד יותר ננסה להתבונן בדפים האלה כבחלון המאפשר לבחון מרכיבים מסוימים, גם אם מצומצמים ומוגבלים, של התקשורת בין המפקד לפקודיו ושל האופן שבו רוח המפקד, רוח הגייסות ורוח הלחימה נקשרות ובאות לידי ביטוי בכלי התקשורת הזה. המאמר נכתב על בסיס ניתוח של קרוב ל-300 דפים קרביים שהופצו בצה"ל בשנים 1948-2014.

הגדרה

המילון למונחי צה"ל נותן את ההגדרה הבאה לדף קרבי:

"כינוי לפרסום של דברי מפקד היחידה (מעוצבה ומעלה) לחייליו לקראת הקרב או במהלכו (או בתרגיל), ובו הסבר על רקע הפעילות, על חשיבותה ועל יעדיה".

ההגדרה הזאת היא נקודת מוצא חשובה, אך ספק אם היא ממצה את העניין: נראה כי היא מחמיצה, בין השאר, את החלקים הנוגעים לרוח הלחימה וכן את החלק הערכי, העקרוני, של דברי המפקד לחייליו, שהוא המרכיב המרכזי ברוב הדפים לאורך השנים. ובכל זאת, גם אם ההגדרה אינה מקיפה דיה, היא כוללת כמה מילות מפתח שיכולים לשמש נקודת מוצא: מפקד, פקודים, הקשר קרבי, מנגנון הפצה ותוכן שחורג מרמת הנהלים והדגשים הטקטיים. כל דף שענה על הקריטריונים האלה הוכנס ל"מועדון" הנבחר של דפים שנבחנו לקראת כתיבת המאמר הזה, גם אם כותביו לא הגדירו אותו במפורש "דף קרבי".

סא"ל סמואל בומנדיל
מפקד הנוער והקהילה בחיל החינוך והנוער.
לשעבר קצין החינוך של פיקוד צפון

דף קרבי: הכלאה בין פקודת יום מיוחדת לבין דגשי הקומיסר

המונח "דף קרבי" אינו מוכר בצבאות העולם. הוא מעין הכלאה ישראלית בין שני "פוטנטיים" הלקוחים מצבאות זרים: האחד הוא פקודת יום והאחר הוא תפקיד הקומיסר בצבא האדום.

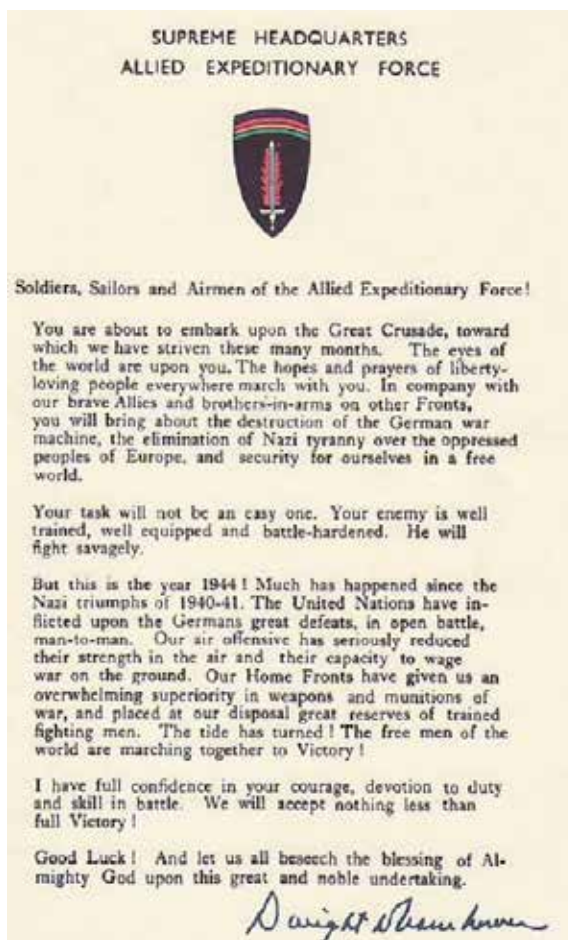
פקודת יום (order of the day), כשמה כן היא: בעת מלחמה היה נהוג בצבאות המודרניים כי אחת ליום או אחת לכמה ימים הייתה מופצת לדיוויזיה או לחטיבה פקודה שכללה את הדגשים לביצוע משימותיה באותו היום. במעבר לעברית תורגם המונח הזה כלשונו - פקודת יום.

כך, למשל, ניתן למצוא פקודות יום של צבא צרפת מהמאה ה-19 הכוללות פקודות להחרמת סוסים שננטשו על ידי עריקים ונאספו על ידי אזרחים לצד פקודות המעדכנות שינויים בסד"כ של דיוויזיה כזו או אחרת.

לקראת אירועי לחימה מרכזיים נהגו לעיתים מפקדים להוציא פקודת יום מיוחדת (special order of the day). עם הזמן ניתן לראות כי גם בצבאות זרים שבהם כבר לא נהוג להפיץ פקודות יום רגילות ניתן עדיין למצוא שימוש בכלי ובמונח "פקודת יום מיוחדת".

כדי להבין באופן מדויק יותר את מאפייניהם ואת ייחודם של הדפים הקרביים כפי שאנו מכירים אותם בצה"ל, אנו נדרשים להפליג מזרחה, ולעין בתפקידו של בעל תפקיד חשוב בצבא הרוסי במחצית הראשונה של המאה הקודמת: הקומיסר. ברבע השני של המאה ה-20 היה לקצין הפוליטי תפקיד כה מרכזי בהובלת היחידות עד כי הדרישה הייתה שאת הפקודות יכתבו במשותף הקצין המבצעי והקצין הפוליטי, ופקודה שלא נחתמה על ידי שניהם הייתה למעשה חסרת תוקף. המטרה הייתה לוודא שהפקודות הצבאיות יהלמו הן במהותן והן ברוחן את ציפיות השלטון.

על הרקע הזה ניתן אולי להבין בצורה טובה יותר את המסורת שעליה נשען,

"עליי להודות שהפאתוס של קובנר... היה בלתי נסבל בעיניי - גם בימי הקרבות הקשים ביותר, כשחיילים ומפקדים היו זקוקים מאוד לעידוד... לשלוח חיילים להילחם עם מנות הקרב האלה שקובנר סיפק להם, זה לא נראה לי כבר אז. אני יודע שהדעות בעניין נחלקו. היו כאלה שראו בדף הקרבי מוטיוציה נטו. אני לא חשבת כך

למשל, אבא קובנר, כאשר חתם בראשי תיבות על הדפים שהפיץ במלחמת השחרור במסגרת היותו קצין חינוך חטיבתי. קציני החינוך של חטיבת הראל ושל חטיבת גולני במלחמת השחרור הוציאו אף הם מעין דפים קרביים, שעליהם חתמו ושנשאו את הכותרת "יומן המערכה" (הראל) או "עלון שדה" (גולני). המסורת של פקודת היום היא אפוא מורשת של המסורת הצבאית פוליטית של המזרח, והיא שהולידה את יצור הכלאיים - מבחינת הסגנון, התוכן ואפילו הצורה - בדמותו של הדף הקרבי.

דפים קרביים ממלחמת העצמאות ועד ימינו

המאמר הזה מתמקד, כאמור, בדפים קרביים שהופצו במסגרת צה"ל לאורך השנים. עם זאת יש לציין כי לשתי מלחמות העולם הייתה השפעה על המסורות שעליהן עתידים היו מפקדי צה"ל להישען בהמשך. בשתי מלחמות העולם הופצו דפים קרביים, ואלה הפכו עם השנים לסמלים בפני עצמם המייצגים, בין היתר, את נקודות המפנה הגדולות של המערכות העולמיות.

בין הכותבים במלחמת העולם הראשונה ניתן למצוא את המלך ג'ורג' השישי האומר לחייליו ב־1914 כי הם עוזבים את הבית "כדי להילחם למען הביטחון והכבוד של האימפריה שלי" ומבטיח: "אעקוב אחר כל תנועה שלכם מתוך עניין עמוק... וטובתכם לעולם לא תיעדר ממחשבותיי" (18 באוגוסט 1914). כותב מפורסם נוסף הוא פילדמרשל הייג, מפקד הכוחות הבריטיים בצרפת, שהפיץ "דף קרבי מיוחד" שעתיד היה להפוך לקלסיקה בזכות הביטוי "with our backs to the wall": "כשגבינו אל הקיר". והמשפט כולו אומר: "כשגבינו אל הקיר ובאמונתנו בצדקת תכלית לחימתנו - על כל אחד מאיתנו להילחם עד הסוף!"

הדף המפורסם ביותר של מלחמת העולם השנייה הוא ללא ספק זה שכתב גנרל דווייט אייזנהאואר, מפקד בעלות הברית באירופה, ערב הפלישה של בעלות הברית לצרפת. 175 אלף עותקים של הדף הזה הופצו ללוחמים ב־5 ביוני 1944 - יום לפני שהחלה הפלישה הגדולה. בין היתר נכתב בו:

"אך השנה היא 1944! הרבה קרה מאז הניצחונות הנאציים של 1940-1941... הגאות שינתה כיוון! בני האנוש הדוגלים בחירות בעולם כולו צועדים יחד לעבר הניצחון".

ובחזרה אלינו. במהלך מלחמת העצמאות הודפסו כ־80 דפים קרביים החל מאמצע מאי 1948 (פלישת צבאות ערב הסדירים) ועד ראשית 1949 (מבצע חורב). החטיבה שבה נכתבו הדפים המעניינים ביותר היא ללא ספק גבעתי. הסיבה לכך היא זהותו של כותב הדפים האלה - אבא קובנר. הם מעניינים משום שהם בוטים, חריפים, חדים ובמילים אחרות: הם מעניינים מכיוון שהם מעבירים מסר, מספרים סיפור ולא רק מתווכים מידע.

הכותבים שבאו אחרי אבא קובנר היו שקולים הרבה יותר. מעבר לסוגיית התקינות הפוליטית של דפיו של קובנר, ובלי להיגרר לניתוח מעמיק שלהם, יש לציין שמידת האפקטיביות של סגנון ההסברה של קובנר שנויה במחלוקת. סגנונו כמו מסתער על הקורא, תובע את מלוא ההזדהות והריכוז באמצעות הפאתוס המרוכז שבו. בראיון שנתן יצחק רבין ב־1980 לניבה לניר, ושפורסם ב"הארץ", 31 שנה לאחר מכן, הוא נוגע בחלק מהסוגיות האלה בצורה חריפה:

ככל שהזמן עובר, ובצורה ברורה החל מ-1973, נהיים הדפים הקרביים כלליים יותר. העיסוק במהלכי המלחמה הוא מועט יותר, ומקום רב יותר מוקדש לסוגיות כלליות. אם מישהו ינסה לשחזר או להבין את מלחמת העצמאות, את מבצע קדש או את מלחמת ששת הימים מתוך הדפים הקרביים של כל מלחמה - הוא יצליח כנראה לעשות זאת

אחד מששת ימי הלחימה. נוסף על כך נכתבו דפים בתקופת ההמתנה ולאחר תום הקרבות. בעידן של התארכות העימותים הצבאיים, כפי שעולה בבירור מניתוח ה"סבבים" האחרונים, ייתכן שיש מקום לשקול תדירות גבוהה יותר מזו שהתקבעה בשנים האחרונות.

איך נוצר דף? מנגנון הכתיבה וההפצה

אחת השאלות הראשונות שעולה בנוגע לדפים הקרביים שהופצו במערכות השונות היא בנוגע לזהות כותביהם. ספק גדול אם כלל המפקדים - ברגעים הדרוכים והאינטנסיביים של ההיערכות לקרב או של ניהולו מצאו זמן לשלוח יד במלאכת הכתיבה. מלאכת הזיהוי של הכותב היא קלה במיוחד כשמדובר בחטיבת גבעתי בתש"ח. במקרה הזה לא זו בלבד שקצין החינוך כתב את הדף, הוא גם חתם עליו בעצמו. עוצבת הפלדה הוציאה ב-1967 תשעה דפים קרביים שנכתבו ברובם על ידי צוות כותבים מקצועי והופצו במהלך תקופת ההמתנה ובימי הקרבות עצמם. אחד הכותבים היה המשורר יורם טהרלב. על התקופה הזאת הוא סיפר:

"במלחמת ששת הימים, בתקופת ההמתנה, גויסתי על ידי קצין החינוך של השריון והוצבתי במטה של אוגדת טל מדרום לבאר-שבע... מלבד הוצאת דפי הקרב, שנועדו לעודד את החיילים בתקופת ההמתנה, תרמתי את תרומתי הצנועה להרמת המורל בשיר חיילים שכתבנו יחד אורי זוהר ואני". צוות הכותבים כלל, בין היתר, את הסופר עמוס עוז ואת הגרפיקאי איציק יורש.⁵

בדיקה מדגמית מהעשור האחרון מעלה כי מעטים הם המפקדים הכותבים בעצמם את דפיהם. עם זאת, לא בטוח שזה משנה משהו. הרי אין בנמצא מפקד שיסכים כי דף כזה יופץ בטרם עיין בו, מחק, תיקן והוסיף כך או אחרת. קצין החינוך שכותב דף כזה ממילא יכתוב ברוח מפקדו, שאותו ואת דגשיו הוא מכיר היטב. השאלה החשובה במקרה הזה אינה בהכרח מי כתב את הדף, אלא מי מניע את כתיבתו, מי יזום אותה, למי ברור שמדובר ברגע שבו יש להעביר מסר בצורה

ברורה וחדה.

בתחילת המאמר תואר המנגנון של פקודות יום "רגילות" שהופצו בדרך כלל במורד שרשרת הפיקוד לרמות הרלוונטיות. להבדיל מאלה, פקודות היום המיוחדות נועדו להיות מחולקות - ולעיתים גם מוקראות - לכלל החיילים (כפי שנהוג כיום בצה"ל בנוגע לפקודות יום). בכל הנוגע לדפים הקרביים, נראה שהשיטה הרבה פחות ברורה. ההפצה היא בעיקר באמצעות חלוקה או הפצה שניתן לכנותה "יראלית". בחלק מהמקומות מפקדים הנחו שהדפים יגיעו עד אחרון

ולא רק בגלל השפה שנשמעה לי כמו שפה זרה... זה לא רק הפאתוס. לחשוב על חיילים, בין קרב לקרב, הרוגים מעייפות, קוראים ומקשיבים לפקודת יום כזאת... נכון, היה כאן עניין של סגנון, אבל לא רק. אני, מה לעשות, פלמ"חניק והעדפתי תמיד - גם היום - את גורי ואת חפר ואת עמיחי על הגעוואלד של קובנר".²

הד לדבריו של רבין וביטוי למחלוקת שעוררו הדפים בזמן אמת ניתן למצוא, בין השאר, בדיון שנערך במפקדת קצין חינוך ונוער ראשי בראשית אוגוסט 1948, ושעליו כתב באחרונה פרופ' רפי מן.³ ובכל זאת, במובנים רבים דפיו של אבא קובנר קבעו את הטון להמשך: השימוש במונח "דף קרבי", הכותרת השמאלית העליונה "מוות לפולשים" (שאותה מוצאים מאוחר יותר גם בדפים משנות ה-50 וה-60), העיסוק הנחרץ בשאלות של מוסר ושל טוהר הנשק ואפילו הגרפיקה המיוחדת - מיקום הטקסט, גודל הפונט, מידת ההדגשה, השימוש המיוחד בסימני הפיסוק - לכל אלה הניח קובנר מסד איתן.⁴ על אף המגוון והשוני הגדול בין הדפים השונים בתקופות השונות, הרי בהתבוננות על הרצף מתש"ח ועד היום ניתן לזהות כמה מגמות מרכזיות. ראשית, ככל שהזמן עובר, ובצורה ברורה החל מ-1973, נהיים הדפים הקרביים כלליים יותר. העיסוק במהלכי המלחמה הוא מועט יותר, ומקום רב יותר מוקדש לסוגיות כלליות. אם מישהו ינסה לשחזר או להבין את מלחמת העצמאות, את מבצע קדש או את מלחמת ששת הימים מתוך הדפים הקרביים של כל מלחמה - הוא יצליח כנראה לעשות זאת. ניסיון לעשות זאת באמצעות דפים מ-1973, מ-1982 או מ-2006 או מ-2014 יניב תוצאות חלקיות למדי. רק מתוך ידיעת העובדות ניתן למצוא בין השורות הד לבעיות האמיתיות שליוו את הלחימה. ייתכן שהדבר קשור למודעות לביטחון מידע שהתחזקה עם השנים, או לעובדה שהמלחמות כיום מתוקשרות יותר. גם ייתכן שהדבר קשור לאקלים ביקורתי יותר שהתפתח כלפי צה"ל מאז מלחמת יום הכיפורים. אפשרות נוספת היא שמקור הדברים באשליה כי החיילים אינם זקוקים לעדכונים שוטפים ממפקדיהם בעידן הדיגיטלי-וירטואלי.

שינוי נוסף שניתן להבחין בו במהלך השנים הוא שנכתבים פחות ופחות דפים. במלחמת לבנון הראשונה אנחנו עדיין מוצאים סדרות של דפים שמוציאים מפקדים, אך לאחר אותה המלחמה כבר מדובר במקרים חריגים ביותר. במהלך מבצע "צוק איתן", למשל, הוציאו רוב המפקדים דף אחד בלבד. רק קומץ מפקדים בחרו להפיץ שני דפים - אחד בתחילת המבצע ואחד בסיומו, אף שמדובר באחת המערכות הארוכות שידע צה"ל בעשורים האחרונים. לשם השוואה, במלחמת ששת הימים הפיצו מפקדי הפיקודים - מרכז, צפון ודרום - דף קרבי בכל

דוגמאות מחזק את הטענה כי בראש וראשונה נועדו הדפים האלה לעצב ולחזק את רוח הלחימה. כדי להשיג את התכלית הזאת לרוב כולל דף קרבי את המרכיבים הבאים:

1. סקירת הרקע למלחמה, תיאור של רצף האירועים עד לכתובת הדף והבהרת המטרה שלשם השגתה יוצאים למבצע או למלחמה.
2. הבהרת תמונת המצב וההישגים המבצעיים.
3. מתן דגשים ערכיים. הדף נחתם בדרך כלל בדברי עידוד ללוחמים ובהבעת הערכה להישגיהם.

סקירת הרקע למלחמה, תיאור של רצף האירועים, הבהרה של מטרת המבצע

החלק הראשון בכל דף קרבי הוא בדרך כלל זה העוסק ברקע לצבירת הסדר, להיערכות למלחמה או ליציאה לקרב ספציפי. כך, למשל, אנו מוצאים בדף מ'30 באוקטובר 1956 המיועד ל"יחידות אגרוף" (כמו חטיבה 27 בפיקודו של חיים בר-לב):

"שמונה השנים שחלפו מאז מלחמת העצמאות לא היו שנות שלום. מאות רבות של אזרחי ישראל נרצחו... משך כל העת נשאו יישובי הספר ויחידות הצבא הסדיר בעול כבד מנשוא."

הצורך בחלק הזה לא דעך עם השנים - בין אם החיילים סובלים ממחסור במידע או מעודף מידע. למפקדם היה ונותר אינטרס להגדיר סיפור מסגרת ברור. דוגמה טובה לכך ניתן למצוא בקיץ 2006: במהלך מלחמת לבנון השנייה הפיץ פיקוד צפון חמישה דפים. יש לציין שהצורך לבאר את הסיבות ואת הרקע ללחימה אינו מוגבל רק לימי הקרבות

הראשונים. הדף הראשון, מ'19.7.2006, נפתח במילים הבאות: **"מדינת ישראל ניצבת בימים האחרונים במערכה משולבת של תקיפות טרור מצפון ומדרום, טרור שמופעל כנגד כולנו, אזרחים וחיילים בעורף ובחזית."**

החיילים או המפקדים ברמה כזו או אחרת, אך גם אז לרוב לא מובהר כיצד, אם בכלל, אמורים הדפים האלה להיות מתווכים.

שאלה חשובה הנוגעת למנגנון ההפצה היא "למי מפיצים?" או, במילים אחרות, "למי מיועד הדף?" התשובה כלל אינה טריוויאלית: האם מדובר במפקדים? בכלל החיילים? בלוחמים בלבד? הרוב המוחלט של הדפים נכתב באופן שעולה ממנו בבירור כי נועד להגיע לרמת החייל. עם זאת, אם במלחמת ששת הימים אכן היה כל חייל מקבל את כל הדפים שהופצו, ספק אם היה מוצא זמן הן ללחימה והן לעיון בהם, והמצב בחלק מהמקומות ב"צוק איתן" לא היה בהכרח שונה.

נקודה נוספת היא ההבחנה בין לוחמים לבין מי שאינם לוחמים. הדפים פונים ומכוונים ללוחמים. יש רק דוגמאות מעטות לפניות ישירות לחיילי מנהלה. הנטייה הזאת, שהיא לכאורה מובנת מאליה, טעונה בדיקה. מצד אחד, על המפקד ליצור מסר ברור, קליט וחד משמעי, וברור שכדי לעשות זאת עליו להתמקד באקט הלחימה. עם זאת, לאור החשיבות הרבה של תומכי הלחימה - חשיבות שרק הולכת וגדלה עם השנים - ייתכן שיש מקום לבחון כיצד מצליחים המפקדים לפנות גם אליהם, לכל הפחות בדפים המסכמים את הלחימה. הטשטוש המתעצם בין העורף הצבאי לחזית הצבאית בכל הנוגע לאיומים הפוטנציאליים - ויעידו על כך הנתונים הנוגעים לנפגעים בשטחנו בעימותים האחרונים - רק ממחיש את הנקודה הזאת בצורה ברורה יותר.

תכליותיו של הדף הקרבי

כאמור, המילון למונחי צה"ל קובע כי דף קרבי מכיל הסבר על "רקע הפעילות, על חשיבותה ועל יעדיה". הדברים האלה אולי נכונים, אך אינם ממצים, בעיקר משום שההגדרה חסרה את התשובה לשאלה "לשם מה?" ניתן להציע כמה תשובות לשאלה הזאת, אך עיון בעשרות

מבצע "שינוי כיוון"
5 אוגוסט 2006

דף קרבי - מפקד פיקוד הצפון מספר 3

חיילים ומפקדים,

אנו מצויים בשבוע הרביעי ללחימה בגבול הצפון - מלחמה כנגד ארגון הטרור "החזבאללה" אשר אינו מבחין בין חזית לעורף בין חיל לבין אזרח. את המלחמה בחזית הלבנון מוביל פיקוד הצפון. עלינו אזרחי ישראל ותושבי הצפון בפרט נשואות אלינו ואנו נדרשים למלא את יעודנו ומשימתנו: **"הגנה ושמירה על גבולה הצפוני של מדינת ישראל"**.

עם חטיפת חיילי צה"ל ומטחי הירי לעבר ישראל גויס צה"ל כולו למעבר משיגרה ועימות בעצימות נמוכה למצב חירום. אנו מצויים במלחמה בה מופעלות מערכות רבות בסדיר ובמילואים ונדרשים לניהול לחימה עיקשת ולגילוי נחישות ואיתנות הכוחות.

שבוע לאחר מכן (26 ביולי 2006) המסר מתחדד וחוזר על עצמו:
"אנו נמצאים בעיצומה של מלחמה אשר נכפתה עלינו בחזית הצפונית על ידי ארגון הטרור חזבאללה, המתקיימת בהשראה, במימון ובסיוע איראן וסוריה. האויב אינו מבחין בין חזית לעורף..."
 ושוב, כמעט באותן המילים, שבוע וחצי מאוחר יותר (5 באוגוסט 2006):

"...מלחמה נגד ארגון הטרור חזבאללה אשר אינו מבחין בין חזית לעורף, בין חייל לאזרח".

הבהרת תמונת המצב וההישיגים המבצעיים

לאחר שכבר נכנסו לחגיגה, אנשים רוצים - שלא לומר צריכים - לדעת כי לחימתם מועילה או השיגה את שהתכוונו להשיג. ס.א.ל. מרשל בספרו "אנשים מול אש", התייחס לכך:

"מערכה היא בבחינת ערפל לגבי האנשים הלוחמים בה. היחידה הקטנה תוסיף בדרך כלל להיות שרויה באפלה באשר להישגיה, אלא אם כן 'מישהו מלמעלה' יבהיר לה את 'התמונה', אך דבר זה קורה אך במקרים נדירים... כך קורה כי פלוגה או גדוד עשויים לזכות בניצחון בנסיבות שבהן נדמה הניצחון בו במקום כמעט כמפלה... רוסם הכישלון ימשיך להתקיים כל עוד לא יטרח איש לספר להם על העובדות כמו שהן".⁶

אם מישהו חשב כי בעידן האינטרנט והסמארטפון ייעלם הצורך הנ"ל בעדכון הלוחמים בהישגיהם, נראה כי סבבי הלחימה האחרונים הוכיחו כי העובדה שכל אחת מרמות הפיקוד מבינה את מצבה ואת מצב האויב בכל רגע נתון - אין משמעה שהחייל מבין את התמונה השלמה והמצטברת של הישגי הכוח שאליו הוא משתייך.

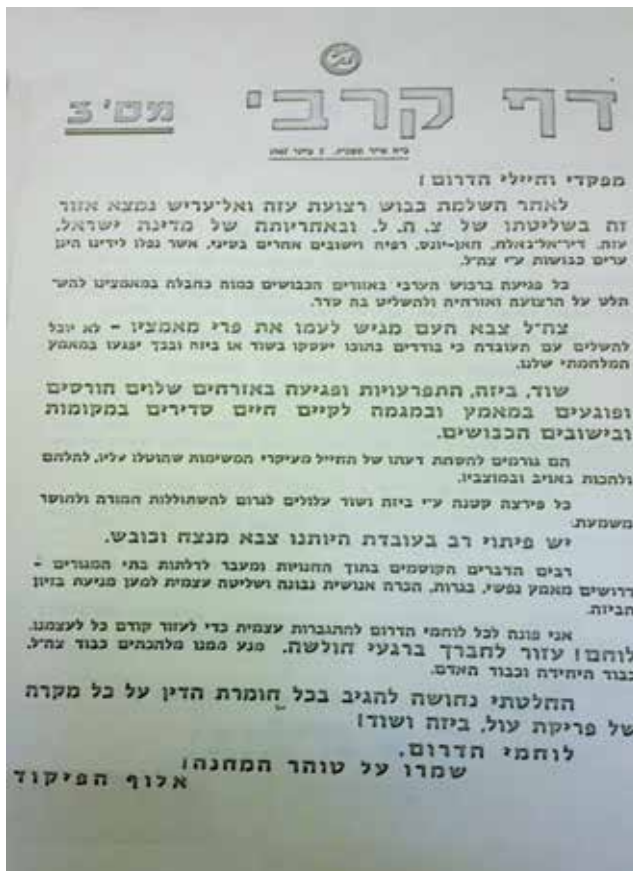
מתן דגשים ערכיים

הדפים הקרביים של צה"ל עמוסים בדוגמאות לניסיונות להתמודד עם אתגרים מוסריים שונים העולים מתוך הלחימה - לעיתים באופן עקרוני ולעיתים בהתייחס למציאות קונקרטית. הטיעונים שמעלים המפקדים בזכות ההתנהגות המוסרית הם מגוונים: יש מפקדים שמדברים על שיקולי תועלת, אחרים מדברים על דמות הצבא, ויש מי שמדגישים כי ישנם דברים שפשט לא עושים.

אבא קובנר הוא הראשון ואחד החריפים ביותר בהתייחסויותיו בדפים הקרביים לסוגיות של מוסר ושל אתיקה בלחימה. כשהוא כותב על טוהר הנשק, הוא עושה זאת לצד נחרצות בלתי מתפשרת ביחס לאויביו, בלי שיראה בכך סתירה כלשהי. אותו קובנר שמעודד את הלוחמים ב־12 ביולי 1948 בכך ש"בזבל גופות פולשים עוד ילבלבו שדותינו!" נחרד מתופעות של ביזה במהלך כניסת החטיבה למגדל (אשקלון), וב־5 בנובמבר 1948 הוא קובע כי מי שיחטאו בביזה הם לא פחות מבוגדים:

"לוחמים, אל מגדל... נכנסנו כחיילים, ואל יהיו איש לטמא ידיו בשוד וביזה... כל אשר לא ימלא אחר פקודה זו דינו כדן בוגד ולא יחד מקומו בין לוחמי גבעתי. נזכור את דבר המפקד: מוטב ויקרס [מקלע - ס"ב] מאשר מקרר חשמלי... אנשי גבעתי לא יכתירו את מסורתם הקרבית!"

במהלך מבצע קדש הוציאה חטיבה 11 חמישה דפים קרביים. החמישי שבהם הופץ ב־5 בנובמבר 1956, יומיים אחרי שעזה כבר נמצאת

דף קרבי של חטיבה 11 מ־1956 (למעלה) לעומת דף קרבי של פיקוד דרום מ־1967 (למטה)

בשליטה כמעט מוחלטת של כוחות צה"ל. בדף הארוך ביותר מבין החמישה מנסה המח"ט בכל דרך אפשרית לפנות ללוחמיו בסוגיות מורכבות של מוסר לחימה ושל מוסר לאחר לחימה. בזה אחר זה מובאים מסרים תועלתניים, איומים בענישה, פנייה לשיקולי מוסר מובהקים, הבעת אמפתיה כלפי חולשות אנוש, אזהרה מפני פגיעה בכבוד היחידה ועוד.

הדף הזה ראוי לתשומת לב מיוחדת, בין היתר מכיוון שקצת יותר מעשור לאחר מכן מצא את עצמו מפקד פיקוד דרום, אלוף שייקה גביש, מתמודד עם אתגרים דומים. ב-7 ביוני 1967 הוא הפיץ דף המבוסס כמעט מילה במילה על הדף של חטיבה 11 מ-1956. לא רק הדמיון הרב בין הדפים הוא מעניין, אלא גם הבדלי הנוסח ביניהם המצביעים, כנראה, על ניואנסים בתפיסות של שני המפקדים את סוגיית טוהר הנשק (ראו דפים קרביים בעמוד קודם).

הדף שהוציא אלון פיקוד הדרום אינו היחיד שפורסם במהלך מלחמת ששת הימים ואשר עסק באופן מפורש בטוהר הנשק. דפים נוספים כאלה הוצאו בעקבות אירועים ספציפיים, על סמך אינטואיציות פיקודיות ואף בהנחיה מלמעלה. כך, למשל, ב-5 ביוני 1967, יום פרוץ המלחמה - הופץ חוזר מפ"ע שעסק בגרימת נזק שלא כחוק, בביזה ובשמירה על מקומות קדושים. זוהי ללא ספק דוגמה מובהקת לחוכמה שלפני מעשה.

מצפון ועד דרום הופצו דגשים ברורים בעניין. אלון פיקוד צפון, דוד אלעזר (דדו), שבתחום אחריותו התחוללו קרבות קשים בצפון השומרון, כתב לחייליו בבוקר היום השלישי ללחימה:

"מפקדים! חיילים!... נזכור: לא באנו לפגוע בחייה של האוכלוסייה שבשטחים הכבושים בידנו. נקפיד כולנו לשמור על יחס אנושי לתושבי השטחים הכבושים או לשבויי האויב שנפלו בידנו. אל יהיו איש לשלוח ידו בביזה ובשוד, נשמור כולנו על טוהר הנשק העברי."

דגשים דומים הופצו גם בגזרות אחרות, בין השאר ב"עלון החטיבה" של חטיבה 45, בדף קרבי של עוצבת הפלדה ואף בדף קרבי של מפקד פיקוד מרכז שהופץ ב-21 ביוני 1967 - 11 יום לאחר שוך הקרבות. דוגמה אחרת ניתן למצוא בימי האינתיפאדה הראשונה. בפברואר 1988 הפיץ הרמטכ"ל דאז דן שומרון איגרת למפקדי צה"ל העוסקת ב"פעילות צה"ל באיז"ש ואזח"ע". באיגרת כותב הרמטכ"ל:

"בביצוע משימה זו נדרש שימוש בכוח. על החיילים לנהוג בתקיפות ובהחלטיות בצד שליטה עצמית, איפוק, ורגישות התואמים את נורמות ההתנהגות הגבוהות המחייבות את חיילי צה"ל ומפקדיו."

תשעה חודשים מאוחר יותר, בנובמבר של אותה השנה, שוב הפיץ הרמטכ"ל איגרת למפקדים, ובה כתב:

"חלק בלתי נפרד מהגדרת המשימה הוא אופן ביצועה - פעולה במסגרת החוק והפקודות המשקפים את קוד ההתנהגות המוסרי-ערכי שמדינת ישראל נטלה על עצמה... אנו מוצאים כל יום מחדש את שביל הזהב שבין נחישות ואיפוק. פעילות צה"ל בשטח היא המבחן האמיתי ליכולותינו לפעול לפי עקרונות החוק והמוסר, לכונשרו לדבוק בערכים המלכדים אותנו כיהודים, כישראלים וכחיילי צה"ל... זו משימה שוחקת. עלינו כמפקדים מוטל לבלום תהליך שחיקה זה ולחזור ולהזכיר: ההנחיה להשתמש בכוח אין משמעה ביטול שיקול הדעת המוסרי האישי. אדרבא, החייל נדרש לנהוג באורח אנושי בכל מצב."

אתגר הלחימה בטרור והלחימה בתוך תווך אזרחי מלווה את צה"ל גם בעשורים שלאחר מכן. בשלושת המבצעים נגד רצועת עזה בשנים האחרונות - "עופרת יצוקה", "עמוד ענן" ו"צוק איתן" - ניתן למצוא התייחסויות לא מעטות לסוגיות של מוסר בלחימה. אלא שלהבדיל מהדוגמאות שראינו עד כה מתש"ח, מ-1967 או מהאינתיפאדה הראשונה, לא נמצא במבצעים נגד רצועת עזה התייחסויות המכוונות להיבט ספציפי של ההתנהגות (אלימות, ביזה, ירי לא מוצדק וכיו"ב), אלא בעיקר אמירות עקרוניות ודגשים כלליים הניתנים לפני הציאה לקרב או אמירות שלאחר הקרב המציינות כי הכוח הרלוונטי פעל כנדרש. ייתכן שהדבר נובע מתחושת המפקדים כי אם יעסקו בכך במפורש - ועוד בכתב - למעשה יעצמו בעיה שלילית שהיא שולית יחסית. ייתכן גם שהנוכחות הגוברת של השיח המשפטי גורמת ליתר זהירות בנוגע לשאלה במה עוסקים בפלטפורמה כל כך פומבית כמו דף קרבי. ייתכן שיש משהו בטוח יותר בעמימות, בוודאי כשמדובר במילה כתובה.

לסיכום עד כאן ניתן לומר כי מפקדים תמיד עשו שימוש בדפים קרביים לא רק כדי לעודד חיילים להילחם, אלא גם כדי לומר להם לאור איזו מערכת ערכים עליהם לעשות זאת.

הערה בעניין אלקי מערכות ישראל

הדיון סביב הדף הקרבי של מח"ט גבעתי מקיץ 2014 עורר ויכוח ער הנוגע למאפיינים הדתיים והאמוניים שהיו בו ושגלש גם לדיון רחב יותר על מקומו של אלוהים במרחב הציבורי בכלל ובמרחב הצבאי-

ממלכתי בפרט. הביקורת כלפי הדף הקרבי כללה שלושה מרכיבים מרכזיים:

1. מידת "דתיותו" של הדף, דהיינו כמה אלמנטים דתיים-אמוניים הופיעו בו.
2. הבחירה של המח"ט "לגייס" את כלל חייליו לתפילה: "אני נושא עיני לשמיים וקורא עימכם 'שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד'. ה' אלוהי ישראל היה נא מצליח דרכנו..."
3. אופן הגדרת האויב והסיבה ליציאה למבצע: "האויב הטוריסטי 'העזתי', אשר מחרף מנאץ ומגדף אלוהי מערכות ישראל". ובהמשך: "...אשר אנו הולכים ועומדים להילחם למען עמך ישראל כנגד אויב המנאץ שמך".

לא כאן המקום לצלול לתוך הפולמוס הזה, אך פטור בלא כלום אי-אפשר. אף שאיני מזדהה מהבחינה המקצועית עם הבחירה שנעשתה בנקודות 1 ו-2, הן נמצאות בעיניי באופן מובהק בתוך מרחב האפשרויות הלגיטימי של המח"ט. כמו כן אני סבור כי אין מקום לקריאות הכלליות שנשמעו בנוגע ל"הוצאת אלוהים מהמרחב הציבורי", ובמיוחד מתוך דף קרבי של מח"ט כלשהו.

נקודה מס' 3, לעומת זאת, היא בעייתית ביותר בעיניי מכיוון שהיא מערערת מרכיב יסודי ועקרוני בהגדרות של הצבא ושל תופעת המלחמה במדינה דמוקרטית וטומנת בחובה גם ערעור מסוכן של מערכת האזינונים העדינה הנגזרת מרוח צה"ל. דפים קרביים לאורך העשורים והמלחמות השונות, כפי שנראה מיד, מלאים באזכורים דתיים, אמוניים ותנ"כיים, ובכל זאת, האופן שבו מוגדרים בדף של גבעתי האויב והסיבה ליציאה לקרב חורג מהנורמה כפי שהיא מצטיירת מתוך הדפים מ-1948 ועד ימינו.

נקודת הייחוס הראויה גם בסוגיה הזאת היא דפיו של קובנר. דפי גבעתי של תש"ח מלאים באזכורים וברמזים מקראיים. קובנר מרבה להקביל את מצרים של ימיו למצרים של פרעה: הוא מזכיר לא מעט את מכות מצרים, מכנה את המצרים "כלבי היאור", את פארוק מלך מצרים הוא מכנה "נינו של פרעה" ועוד. על תוקף ההקבלה ועל השלכותיה אפשר לנהל דיון נפרד, אך הדבר הבולט ביותר בדפיו של קובנר, גם בחלקים המאוד יהודיים-מסורתיים שלהם הוא עד כמה אלוהים נעדר מהם. הדוגמה המובהקת ביותר לכך מופיעה בדף מאמצע אוקטובר 1948. בשעה שכוחות גבעתי נערכו לקרב רדיפה אחר המצרים, הוציא קובנר דף חריג במבנהו. הוא חרג מנטייתו לתאר מהלכי קרב, לספק להם הקשר ולתת הנחיות קונקרטיות והוציא דף שכל כולו ציטוט מספר תהילים. נקודת המוצא האסוציאטיבית שלו מופיעה בראש הדף: "ארדוף אויבי ואשיגם", תהילים י"ח. לאחריה מופיעה במבנה שירי סדרת פסוקים מתוך המזמור הנ"ל.

הדבר הבולט ביותר ברצף הפסוקים הזה הוא מה שאין בהם - אלוהים. היעדרותו אינה מקרית: עיון בתהילים י"ח מעלה חטיבת פסוקים אחידה וקוהרנטית הנפתחת בפסוקים ל"ב-ל"ג ("כִּי מִי אֱלֹהִים מִבְּלָעַדִּי ה', וְמִי צוּר זִלְתִּי אֱלֹהֵינוּ: הָאֵל הַמְּאֹרָנִי חֵיל, וַיִּתֵּן תְּמִים דָּרְכִי") ומסתיימת בפסוק מ"ג ("וְאֶשְׁחָקֶם כְּעָפָר עַל פְּנֵי רוּחַ, כְּטִיט חוּצוֹת אֲרָקֶם"). אלא שקובנר משמיט בכוונה תחילה את שני הפסוקים הראשונים שהובאו לעיל, ומהסוף הוא "מעלים" את הפסוק הלפני אחרון: "שִׁשְׁנֵנוּ וְאֵין מוֹשִׁיעַ, עַל ה' לֹא עֲנָם" (מ"ב). התוצאה היא טקסט מאוד יהודי, אך נטול אלוהים, וזאת בכוונה תחילה. קובנר מוציא את

דף קרבי

אור לשנת תשס"ב

לקרב הרדיפה ו

ארדוף אויבי ואשיגם
תהילים י"ח

משות רגלי כאילות
ועל במותי יעמידני:
מלמד ידי למלחמה
ונחתה קשת-נחושה זרועותי:

ותתן לי יסעך
וימינך תסעדני
וענותך תרביני:

תרחיב צעדי תחת
ולא מעדו קרסלי:

ארדוף אויבי ואשיגם
ולא אשוב עד כלותם:

אמחצם ולא יכלו קום
יפלו תחת רגלי:

ותאורני חיל למלחמה
תכריע קמי תחתני:

ואויבי נתת לי ערף
ומשנאי אצמיתם:

ישועו ואין מושיע —
ואשחקם כעפר על פני-רח
כסיס חרצות אריקים:

— ושחוק קחו עמכם. בחורים. שחוק מריכלענא. אכורי. אשר בו תמיתו —

ח/א.א.

הרצון לנצח - תנאי ראשון לנצחון

דף קרבי

כ"ו בחשוון תשי"ו 1 בנובמבר 1956

חיילי ומפקדי החטיבה!

שוב התכנסנו ובאנו לחזקים ותיקים וחורשים צעורי תהילה ועשירי קרבות בדרום ובנגב
אנו פה כח אור של בונים ומחישבים אנשי שדה מרגה ועיר אנשי עבודה ועמל —
צבא שבילים וחורב
צה"ל סכה באויב המצרי בים ביבסת ובאיר וסנוחית עליו סהחוסות סוח

הלילה יפרצו כחותינו לרצועת עזה

ע ז ה
אבר חי מנפח של מדינת ישראל שנקרע ספנה
אנרף שלוח אל מול המדינה בסיס לשליחי מצרים המרצחים
סריח הסוראין. איום סתפיר לספחוננו
וממול
נחל-עז בארי כסופים נירים — שירות ישובים סורחים סול גבול עיון
ישובינו עמדו בדרים תוך איום והסדרה סהנוות וקרבנות — והגנו בגנוסם על
גבולנו בדרום

ישובי הנגב - היום הגיעה שעתכם!

לוחמים!
הלילה נסרוך ונססוף את ססלטי האויב עדי נעקרו סערי עזת ובריותה
כוחיקי קרבות נישא אהנו את מיסב הססרות הקרבית. את כוסרנו הצבאי ואת רצון
הסרול להכות באויב ולנצחון!
נחסודר עסו בסלוח שסוד קוסתנו הצבאית והאנושית

לוחמים!

הכו באויב! חזרו והכו בו!
עד ימוגר בחרב לוחמי החטיבה.
קדימה לקרב ולנצחון!

מפקד החטיבה

דף מפקד האוגדה

דף קרבי

לאחר ימים בהם כמות השיגורים המבוצעים ע"י כוחות החמאס בעזה ממשיכה להגבר ולמאיימת על בטחון אזרחי ותושבי ישראל, צה"ל יצא למבצע "צוק איתן". ההישג הנדרש מכוחותינו הינו הפסקת הירי לעורף ישראל תוך השמדת מרב האויב, תשתיות הלחימה ומרחבי השיגור בגזרת הלחימה האוגדתית. פגיעה משמעותית תבוא לידי ביטוי בצורך בשיקום אורך של ארגוני הטרור, בהגברת ההרתעה ובפגיעה משמעותית בכוחות החמאס להתמודדות נוספת עם ישראל.

כוחות האוגדה יפעילו כח קטלני, ינצחו בכל עימות ויעשו זאת תוך שמירה על רוח צה"ל וערכיו - זוהי שעת מבחן ליחידותינו, בהיבט המבצעי והערכי כאחד.

הצלחת התמרון - אחריותנו!

אנו נדרשים לבצע תמרון זריז רציף ואפקטיבי, לשם כך עלינו להפגין מקצועיות ונחישות למימוש ההישג המבצעי הנדרש.

מפקדים!

אתם המובילים את הלחמים והיחידות לקרב. עשו כל שביכולתכם על מנת לנצל את הזמן היותר כבד להכין את המסגרות בצורה הטובה ביותר. זכרו כי אנו עומדים בפני מאבק שיתכן ויזכר לאורך זמן, מצפה מכם לצלות אורך רוח וריכוז ונחישות.

מטרת צה"ל הינה הגנה על קיומה, עצמאותה ובטחונה של מדינת ישראל, זוהי צידוק דרכינו וזוהי המטרה לשמה צה"ל מעל ומעבר לפעול.

עניי אזורי ישראל ותושבי הדרום בפרט נשואים כעת אליו ואנו נדרשים לממש את יעודנו ומשימתנו. זוהי מלחמה על הבית.

הצלחת המבצע תלויה בכל אחד מכם, מפקדי ולוחמי האוגדה - סומך עליכם!

איציק תורג'מן, נצי"ל
מפקד "עוצבת נחש"

שתיים-שלוש השמטות, כל הדפים נכנסו. בפתחו של האוגדן כתב המח"ט מתש"ח, שמעון אבידן:

"נושמת מתוכם רוח החטיבה. עדות הם שראינו ביחידה הלוחמת שלנו יותר מאשר מסגרת קרבית... בשעת קריאתם תחוש את סערת הקרב, טירוף שמחת הניצחון, עלבון וכאב הכישלון ורטט ועצב אין קץ על חבר שלא שב... עבודנו הם היו נשק. משקלם הקרבי כמשקל יחידה מנוסה וגאה. היה בכוחם של האותיות המרובעות לחסום את הפרצות שהמוות קרע בשורותינו. הדפים העלו על נס גבורת יחידה ופרט, דירבנו למאמץ על-אנושי ותרמו לעיצוב דמות לוחם לחירות ישראל".

הדפים האלה היו, עוד בימיו של קובנר, חלק מהניסיון לעצב את פני המלחמה והיו גם לאחר מכן חלק בלתי נפרד ובעל משמעות מסיפורן של המלחמות, לפחות עד 1973.

נראה כי המציאות הזאת השתנתה, לפחות אם לשפוט מבחינה כמותית. שאלות מסוימות, שבהן נפתח המאמר הזה, דורשות בירור מחדש: מה בדיוק תפקידו של הדף הזה? למי הוא מיועד? מה בדיוק עושים בו שאי-אפשר לעשות בשיחה פנים אל פנים?

כמה מהמסגרות ב"צוק איתן" מצאו את עצמן באחד הימים כשהן מחזיקות ברשותן ארבעה דפים קרביים שיצאו לאור באותו היום - וכולם אמורים היו להיות מופצים "במייד" לאותה המסגרת. סקר קצר שהקיף כ-50 לוחמים ומפקדים זוטרים מאחת האוגדות העלה

אלוהים מהתמונה מפני שתמונת הלוחם שלו ותמונת הלחימה שלו הן חילוניות-רומנטיות, ואין בהן מקום לתלות באל כזה או אחר, בבחינת "נס לא קרה לנו".

אלוהים אינו היחיד שנחתך החוצה בעריכה, ויש לכך דוגמאות רבות. למשל, בדף קרבי מס' 1 של אלוף פיקוד המרכז מ-6 באוקטובר 1973 מופיע הפסוק המפורסם מתוך ברכת בלעם לבני ישראל: "הן עם קלביא יקום ונארי יתנשא" (במדבר כ"ג, ב'). ההמשך, כמו ברוב המקרים שבהם נעשה שימוש בפסוק הזה, הושמט: "לא ישכב עד יאכל סוף, ודם תללים ישתה".

אך ציטוט פסוקים אינו השימוש היחיד שנעשה במסורת ישראל בדפים קרביים. הרצון להעניק פרספקטיבה או תוקף היסטוריים או חוסר היכולת להתעלם מפרספקטיבה קיימת מביאים לשימוש רב ברמזים מקראיים מסוגים שונים. קודם לכן הוזכרו מכות מצרים, "נינו של פרעה" ו"כלבי היאור" של קובנר. מח"ט הראל כתב לחייליו ב-6 ביוני 1967:

"חייל!... מן הרכס אותו כבשת ירד שמואל להכות במחנה פלישתים. ממנו נכה, בסערה, את האויב".

בדף הקרבי מיומו הרביעי של מבצע קדש (דף מס' 2) מבטיח מח"ט יפתח לחייליו:

"הלילה נפרוץ ונשטוף את משלטי האויב עדי נעקור שערי עזה ובריחיה". עוצמת התיאור לא נעלמה מעיניהם של מפקדים שונים, גם בהווה. מח"ט הצנחנים במבצע "צוק איתן" התייחס לאותו הדף כשאמר, בין השאר, לחייליו רגע לפני הכניסה לעזה:

"הצנחנים יילחמו בעוז, במקצועיות ולאור ערכי צה"ל. נעקור את שערי עזה ובריחיה. נאתר את מנהרות התופת המכוונות למיטת התינוק של אחינו וילדינו ונשוב לביתנו בידיעה שפעלנו על פי צו מורשת הצנחנים".

הדוגמאות האלה הם רק חלק קטן מהשימושים שעשו מפקדים במקורות או במוטיבים דתיים בבואם לנסח דפים קרביים. ברוב הדפים המכילים קטעים כאלה מופיע בדרך כלל הפסוק במתכונת של ציטוט בפני עצמו - מעין פתיח או סיום לדף. נראה שבעיני הכותבים השימוש בהם מוסיף פאתוס ותוקף לדברים הכתובים. עניין הפאתוס גם מסביר אולי מדוע אנו מוצאים הרבה פחות ציטוטים כאלה בדפים מהשנים האחרונות. ניתן להניח שזהו חלק מהמגמה הכללית של דפים קרביים שהופכים להיות צנועים יותר בניסוחיהם ומאופיינים באופן כללי באיפוק רב יותר. הדבר ודאי קשור גם לשינויים שהתחוללו בחברה הישראלית ולתמורות בסוג העימותים שעמם אנחנו מתמודדים ב-40 השנים האחרונות. אפשרות אחרת היא שלא רק המלחמות או סגנון הכתיבה השתנו בעשורים האלה, אלא גם היחס לתנ"ך: מערכת היחסים בין התנ"ך, הדת והפוליטיקה עברה כמה וכמה תמורות, שייתכן כי תרמו ותורמים לשינוי בהיקף השימוש במקורות.

סיכום

בל"ג בעומר של 1963 התקיים כנס של ותיקי גבעתי - חטיבה שכבר לא הייתה קיימת באותה העת במתכונת של חטיבה סדירה. כנהוג באירועים כאלה חולק שי צנוע למשתתפים. המארגנים ניסו לחשוב על משהו שיבטא בצורה הטובה ביותר את המורשת שלה. הבחירה הייתה פשוטה: אוגדן של הדפים הקרביים משנות מלחמת השחרור. אמנם הושמטו ממנו כמה דפים, כולל "דף ניצנים" המפורסם, אך למעט עוד

כי אף אחד מהחיילים לא נתקל בדף כזה במהלך "צוק איתן". מבין המפקדים עד רמת המ"פ, כולל, רק שליש ראה דף כזה מקרוב. זאת אף שמדובר באחד העימותים ה"פוריים" ביותר מבחינת היקף הדפים שנכתבו והופצו בו.

כשנשאלו המפקדים באותו הסקר לדעתם בנוגע לתכלית של דפים כאלה, הם ציינו, בין השאר, כי המטרה היא "להכניס טעם ורוח במה שאנחנו עושים", "להעלות את מורל החיילים", "להחדיר בחיילים רצון ומוטיווציה ולהפיג מעט חששות", "לחבר את הלוחמים שהמפקד לא רואה ביום-יום ולהעביר את רוח המפקד ללוחמים", "לחזק את המורל", "ליצור רוח לחימה ואמונה בצדקת הדרך". וזוהי רשימה חלקית בלבד.

התשובות מרשימות למדי בעומקן ובספציפיות שבהן. האם את כל המטרות האלה ניתן להשיג בשיחה אחת, חד-פעמית, טרם הכניסה לקרב? לדעת, למרות כל מה שנאמר וידוע לנו על שדה הקרב המודרני, ועל דור ה-Z הנלחם בו - עשוי להיות לדפים האלה תפקיד משמעותי ביכולתם של בכירים להשמיע את קולם עמוק לתוך שורות היחידה, גם כשאינם יכולים לפגוש את כלל הנמענים של המסר הרלוונטי.

דווקא מאפייניו של שדה הקרב עשויים להעלות אף יותר את נחיצותו ואת הרלוונטיות של הכלי הזה: די אם נביא בחשבון שני מרכיבים חשובים - התארכות משך הלחימה וביזור רב יותר של הכוח במרחב (מעצם דחיסתו בשטחים עירוניים). שני המאפיינים האלה רק מעצימים בעיניי את הפוטנציאל הטמון בדפים האלה. אך מעבר להיבטים הנוגעים לשדה הקרב המודרני, כדי שהדפים האלה יישארו רלוונטיים יהיה על המפקדים לנקוט כמה צעדים משמעותיים:

1. **להגדיר את אוכלוסיית היעד.** ייתכן שבחלק מהרמות, למשל אלוף, יש להגדיר מראש כי הדף מיועד למפקדים עד רמת מג"ד, באוגדה עד רמת מ"פ, ואילו בחטיבה - עד אחרון החיילים. שכבת המ"פ-מח"ט עדיין "תוצף" בשלושה דפים שונים, אך תיאום בין הרמות השונות בנוגע לעיתוי עשוי למנוע הצפה שתיצור אפקט של זילות.

2. **לזכור כי יש ערך להפצת דפים כאלה תוך כדי לחימה ולא רק בתחילתה או בסופה.** ייתכן שדווקא בהפוגות הקצרות בין פרקי הלחימה יכול להיות ערך רב למידע כתוב ונוח להפצה שמחולק לרמות השונות.

3. **לרכוש יכולת לכתוב ללוחמים דף אישי או חטיבתי המנוסח באופן אפקטיבי.** בעת שהמפקד כותב את הדף צריך להיות לו ברור שדקה לאחר הפצתו יוכל כל עם ישראל לקרוא אותו ב-ynet, הרבה לפני שאחרון החיילים קיבל אותו לידי. הרי האינטימיות בין מפקד לפקודיו בשטחי הכינוס וההיערכות פסה למעשה מן העולם. דבריו של מג"ד 51 ללוחמיו ערב הכניסה לעזה במבצע "עופרת יצוקה", ששודרו בחדשות ערוץ 2, היו אולי ההתחלה, אך "צונאמי" הדיונים סביב הדף של וינטר היה אולי ההמשך הטבעי ואולי השיא של המגמה הזאת. חמישה חודשים לאחר הקרב הקשה שניהלה גבעתי בריפיח ב-1 באוגוסט 2014 הודלפו לתקשורת הקלטות הקשר של הרשת הגדודית מאותו הקרב. הרמטכ"ל הקודם התייחס לכך באומרו:

"צבא זה לא תוכנית ריאליטי. מלחמה היא לא תוכנית ריאליטי. המעשה הפיקודי שלנו הוא לא תוכנית ריאליטי".⁷

השלילה החוזרת רק מדגישה עד כמה זו בדיוק התחושה בשעת ההאזנה להקלטות האלה. עצם העובדה כי יש להבהיר ולחדד זאת מדגישה עד כמה המרחב בין המפקד לפקוד בשעת הלחימה ובשעת ההיערכות ללחימה הוצא לחלוטין מהקשרו במובן המילולי והיסודי ביותר של הביטוי. לראיה - לפחות מפקד אחד במהלך "צוק איתן" החליט בסופו של דבר לא להפיץ דף קרבי מסוים, אף על פי שזה כבר היה כתוב ומודפס במאות עותקים. בדף קרבי של יחידה מסוימת, גם כן ב"צוק איתן", אף נכתב במפורש כי "זהו מסמך בסיווג בלמ"ס המיועד למפקדים ולחיילים בלבד. אין להעביר לגורם תקשורת/ צבאי/אזרחי מחוץ לאוגדה. אין להשאיר את המסמך בשטח". אך כל מה שצריך הוא עותק אחד, לא יותר מכך.

עכשיו יבוא נא המפקד ויכתוב מדם ליבו ובאופן לא בנאלי ובמקביל יחדש משהו למישהו - כי אחרת מה הועיל בכתבתו - ויפעם רוח איתנה בלוחמיו, וכל זאת בלי לדרוך על שום עצב ציבורי רגיש מדי ובעודו שומר על ממלכתיותו הנדרשת בהיותו מפקד בכיר. מדובר באתגר עצום הדורש חדות מחשבה וכתובה, שכל ישר ולא מעט אומץ לב מהסוג הקרוי במחוזותינו "אזרחי".

אפילו שמעון אבידן, מח"ט גבעתי בתש"ח, הבין כי הפער בין ההווה לעבר, בין עורף לחזית ובין זמן לחימה לזמן שגרה בכל מה שנוגע לטקסטים מהסוג הזה הוא כמעט בלתי אפשרי לגישור: ה"הוצא מהקשרו" הוא בלתי נמנע. בהתייחס לדפים הקרביים של קובנר הוא ראה לנכון להדגיש באוגדן ההוא מ-1963:

"תמצא בהם מילים חזקות, ביטויים בוטים, קריאות גנאי, אזהרות ולטיפות. יכול להיות שזו לא יבין שפה זאת. אך מי ששכב בלילות ההם תחת השמיים הגבוהים של הדרום, ואלפי כוכבים מעל, והרקיע יוקד ואדום - יזכור שכך, בדיוק כך, חשנו, והדף נתן ביטוי נאמן לתחושתנו".

אם יצליחו המפקדים לכתוב באופן שמשרת את התכליות שבהן דנו במאמר זה - חיזוק הלוחמים, עדכונם בתמונת המצב, הבהרת התכלית ומקורות הכוח ומתן דגשי רוח וחומר רלוונטיים - ואם יצליחו לעשות כל זאת באופן שהוא אותנטי, שאינו מנוכר או חסר זהות, אני מאמין כי יש עתיד לכלי החשוב הזה. לא מתוך חשיבותו כשלעצמו, אלא מתוך הכרה בפוטנציאל הממשי הגלום בו.

ביומן המלחמה המפורסם שלו "בשדות פלשת 1948" מתייחס אורי אבנרי להשפעה שהייתה לדפים הקרביים על רוחו ועל רוח החטיבה: **"הדף הקרבי... היה לנו כצלפת שוט המדרבן למאמץ העליון, הוא הסביר לנו מה מקומו של מאמצנו האישי, הצנוע, במערכה הגדולה של החזית. הוא ליכד את הפלוגות ואת הגדודים ליחידה בעלת נשמה, לב ודופק אחד... היה זה כאילו הפך אותו אדם בעל העיניים העצובות למקלט שקלט את רוח החטיבה כולה, שהאזין להלם ליבה וביטא את רגשותיה הסתומים במילים נהדרות, מעופפות ומהדהדות במרחב. ובאותה שעה עיצב הדף את החטיבה ונטע בה החלטה אכזרית: האויב עבור לא יעבור".**⁸

כך נראה - במלוא עוצמתו - הפוטנציאל הטמון בכלי החשוב הזה. הסיכונים האפשריים בשימוש בו רבים, כפי שראינו; השכר - כפי שהיטיבו לתאר אבידן ואבנרי - ראוי ביותר.

ההערות למאמר הזה מתפרסמות באתר הוצאת מערכות.